

שמעתא עמיקתא

גליון מיוחד | פר' קרח | תשפ"ה | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

דעתו לחזור לשון

י"א שאם ישן בתחלת הלילה באופן ארעי ובדעתו לישון אח"כ שינת לילה עקרית, כגון שישן על מטתו זמן קצר בבגדיו ע"מ לקום, א"צ לברך ברכת תורה בקומו בלילה, אלא בקומו משנתו העיקרית. [הגרש"א זצ"ל (שם הגה ג)]. ואם שינתו בתחלה לא היתה ארעי, צריך לברך ברכת התורה באמצע לילה, ואם לאחר מכן חוזר לישון, חוזר ומברך בבוקר. [פרי"ח סי' מו ס"ק ח]. ויש סוברים שאם עיקר שינתו היתה בתחלת הלילה אינו חוזר ומברך כששוב קם בבוקר. [תשובות והנהגות (ח"א סי' טז). ועי' במנח"י (ח"י סי' ז)].

אמירת תהילים וכדו' לפני ברכת התורה
אם ישן שינה המחייבת ברכת התורה (ע"י בזה לעיל) ורצונו לקרוא תהילים או שאר פסוקים של רחמים בזמן שהייתו בחדר מוגן, י"א שצריך לברך ברכת התורה. [שו"ע (סי' מו סעי' ט) בדעה הראשונה]. וי"א שא"צ לברך כי אומר דרך תחנונים. [שם בדעה השניה]. ולמעשה יש לחוש לדעה הראשונה. (שם. ולרמ"א (שם) מנהג כדעה האחרונה. ועי' בקהילות יעקב (ברכות סי' יד) דס"ל לדעה זו דמצוות צ"כ וכמשכוון לשם תחנונים אינו מקיים מצוות ת"ת ואינו חייב לברך]. וכן נהגו להחמיר, ועל כן יש לומר בה"ת לפני אמירתם. [מ"ב (סי"ק כו - כז וסי' נא סי"ק א)]. ובשעת הדחק אפשר להקל. [כ"י מעיקר הדין שרי כנ"ל. ועי' בערוה"ש (אות יד), בקובץ תשובות (ח"א סי' ט ד"ה והנה) וביב"א (או"ח ח"ד סי' ז)].

ברכת "המפיל"

לדבר אחר ברכת המפיל

אם בירך ברכת המפיל ונדרש ללכת לחדר מוגן עוד לפני שנרדם, אם יש צורך, רשאי לדבר. [ע"י בלקט יושר (או"ח עמ' 45), בהתעוררות תשובה (ח"א סי' קכח) ובפתח הדבר (סי' רלט ס"ק ג) שמבואר שבמקום צורך מותר להפסיק. וכן פסק הגרש"א זצ"ל (הליק"ש פ"יג אות טו והגה כד)]. ואם הספיק לישון אפילו קצת רשאי לדבר אף לכתחלה. [כן משמע מהא"ר (סי' רלט אות ג) בשם המטה משה (סי' פטט). וכן פסק הגר"ח זצ"ל (אש"י ישראל תשובה רפ)]. ואם נשאר ער הרבה זמן וכדו' והסיח דעתו מהשינה י"א שחוזר ומברך. [ע"י ביעב"ץ (סידור בית יעקב דף קל"א ע"ב) שכת' שלא יפסיק בשום דבר ומעשה בין קר"ש לשינה, אלא אם כן במקום הכרח גדול, ואז יחזור ויקרא פרשה ראשונה של קר"ש, אבל ברכת המפיל א"צ לחזור ולברך, אבל אם הסיח דעתו מהשינה נ"ל שצריך לחזור ולברך ג"כ, ע"כ], ולמעשה אינו חוזר ומברך [כ"י י"א שברכה זו היא על מנהגו של עולם ואף אם לא יושן מברך כמ"ש בהב"ל (שם) ולשיטתם בבחי' אינו יחזור ומברך]. ומ"מ כל שהיה הפסק בין הקר"ש לשינה יחזור ויקרא קר"ש ויאמר איהו פסוקי דרחמי. [ע"י ברמ"א (שם סעי' א). וכ"כ בהתעוררות תשובה (שם)].

לברך המפיל כשיש חשש שיצטרך להתעורר

אם יש חשש שיהיו אזעקות בלילה, אם יש סבירות גדולה להשמעת אזעקה, לא יברך המפיל עד שקרוב לודאי שיוכל להירדם עוד לפני ההתרעה. [כמבואר בבחי' (שם ד"ה סמוך) ובבן איש חי (ש"י פר' פקודי אות יב). ועי' בכל זה בשמעתא עמיקתא גליון שמי"ו].

ברכת מעין שבע בחדר מוגן

מנין המתקיים בחדר מוגן וכדו', כיון שאינו מנין קבוע לא מברכים בו ברכת מעין שבע. [שו"ע (סי' רסח סעי' ז) ומ"ב (סי"ק כד)]. אבל אם יש קביעות על איהו ימים ויש ס"ת אצלם דומה לבית הכנסת קבוע ואומרים אותו. [מ"ב (שם)]. ומנהג ירושלים לומר ברכת מעין שבע אף במנין שאינו קבוע. [לוח אר"י (שבת שובה). ועי' בבן איש חי (שנה ב' פר' וירא אות י) ובה"ח (סי' רסח אות ט) שכן מנהג המקובלים. ודעת הגר"ש זצ"ל שיש לנהוג כן בכל ירושלים. ודעת הגרש"א זצ"ל (שש"כ פס"ה הגה נח) שאפשר שזה רק בירושלים בשבת (החומות)].

דיני פקו"נ בשבת

חילול שבת על מנת להיכנס למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה בשבת, ולצורך ההגעה למקום מוגן יש צורך הכרחי בחילול שבת, הדבר מותר על מנת למנוע סכנה, ואם אפשר לעשות על ידי שינוי ללא עיכוב יעשה כן. [ע"י

במנחת שלמה (תנ"י לו אות ב ד"ה ולענין) שכת' שכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה הרי זה חשיב כספק פקוח נפש וקרינן ביה בכח"ז וחי בהם ולא שימות בהם. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קי"י. שו"י מכתב מחוז"א [בנס להתנוסס להגר"י זילברשטיין סי' י ותשובות וכתבים סי' מח] בזמן מלחמת העולם השניה שכתב עבור תושבי העיר ב"ב, דיש להחשיב צורך הפעלת האזעקה בשבת לסכ"י, אך יש להיזהר ממלאכה דא"ו בכל מאי דאפשר כיון שסוף אין כאן שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפ"י, מ"מ בדברים רחוקים הרבה אין דנין כפ"י ותלוי כפי מדת הבטחון, ובמלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, אלא דלענין הוראה לרבים יש להורות בזה כד"ן פ"י, והחמיר במלאכות דא"ו אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, ע"כ. אולם בהא דהחזו"י כששמעו קול רעש בשמים חשו שמא זהו מטוסה הא להפגיו וע"כ האזעקה לא היתה מדויקת. אולם במכתב מחוז"א האזעקה מופעלת בידיה ברורה הנדרש טילים להצליח ליפול בשטח מאוכלס וע"כ יש להחשיב הדבר כסכנה. וע"פ מכתב הג"ל הורה הגר"י זילברשטיין שליט"א (נס להתנוסס (שם) דמותר לטלפן בשבת בשעת אזעקה עכ"פ בשינוי כדי לעורר אדם זקן כבד שמיעה (הוראה זו היתה במלחמת המפרץ)].

חובת הצלה בשבת

מצוה על כל ישראל להציל חבירו במקום פקוח נפש, אפילו שהדבר כרוך באיסור תורה כחילול שבת, דכתיב "וחי בהם" וי"לא תעמוד על דם רעך". [תשב"ץ (ח"ג סי' לו ד"ה וגם הראב"י) ומ"ב (סי' שכח ס"ק ד וסי"ק ה). ועי' בחת"ס (או"ח ססי' פב) ובמהר"צ"ח (שבת ד. על תוס' ד"ה וכל) דאין זה בכלל חטא בשביל שזיכה בחיך אלא זה גופא של המצוה]. ועל כן חולה שיש בו סכנה מצוה לחלל עליו שבת, והזרזו, הרי זה משובח. [יומא (פד:) ושו"ע (סי' שכח סעי' ב)]. ואפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לרוב וצד עמו דגים, וכן כל כיצוא בזה, הרי זה שגוהו. [שו"ע (שם סעי' ה)]. ומחללים שבת אף עבור הצלת חי. שעה. [שו"ע (סי' שט סעי' ד)]. וכן עבור גוסס אם אפשר להאריך אף רגעים מחייו. [ביאור הכזה (שם ד"ה אלא לפי)].

דינים הנוגעים להליכה למקלט

חובה ללכת לחדר מוגן

חמירא סכנתא מאיסורא. [חולין ו.]. ועל כן יש ליהרר מכל דברים המביאים לידי סכנה, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ואסור לסמוך על הנס או לסכן נפשו וכל כיוצ"ב. [רמ"א (יו"ד סי' קטז סעי' ה) ושו"ע (ח"ומ"מ סי' תכז). ועי' בנוב"י (יו"ד תני ססי' ז) דמ"מ לצורך פרנסה שרי לסכן עצמו כי התורה התירה זאת (ומשמע מדבריו דאפי' סכנה גדולה), והביאו האבני"ז (או"ח ססי' תבח אות יא). וכ"כ הקרן אורה (מו"ק יד. ד"ה שוב). ועי' באג"מ (ח"ומ"מ ח"א סי' קד) שכת' שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה באופן רחוק. ועי' במ"א (רסי' קד) שמבואר שאסור להסתכן לצורך מצוה, ועי' בזה בשמעתא עמיקתא בגליון פי"ח. ועי' עוד במעיל צדקה (סי' כו ד"ה ונחזור) דהיכן שאדם רשאי ללכת ולא חיי' משום איסור להכנס לסכנה פעמים שאף את בניו מותר לקחת עמו (וגם מייירי לענין לעלות לאר"י)]. ודבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה. [הגרש"א זצ"ל (שש"כ פל"ב הגה ב). ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קי"י]. ועל כן בזמן אזעקה יש חובה ללכת למקום מוגן ע"מ להימלט מהסכנה. [ע"י עוד מש"כ להלן].

נסיעה למקום שיש שכיחות יותר של התאונות

מי שיש לו צורך הכרחי ללכת למקום שיתכן שיהיו שם אזעקות אין איסור מעיקר הדין ללכת לשם אם יש לו אפשרות להתמגן (ואין שם סכנה ממשית). ומ"מ ללא לצורך יש להימנע. [ע"י במקורות דלעיל].

לעקור מקום דירתו למקום יותר בטוח

אע"פ שיש חובה ללכת לחדר מוגן בשעת אזעקה משום "ונשמרתם" מ"מ אין חובה לעקור ביתו ממקום שיש אזעקות למקום שאין אזעקות או ממקום ששכיחות אזעקות למקום שיש פחות אזעקות כל זמן שהסכנה במקום דירתו אינה סכנה ממשית. והכל לפי הענין. [ע"י ברמ"א (יו"ד סי' קטז סעי' ה) שפסק ע"פ המהרי"ל שיש לברוח ממקום סכנה (ושם מייירי כש"דבר"י בא בעיר). וכן הוא במ"א (סי' תקעד ס"ק ו) והמ"ב (סי"ק יג שעה"א אות י). אבל מ"מ הכל לפי הענין, דעי' בזרע אמת (יו"ד ח"ב סי' לב ד"ה הרי נר') שתמה שהרי במהרי"ל שהוא מקור הרמ"א משמע שאינו חויב, וביאר דלעולם המהרי"ל מייירי במקום שיוכל להתמגן ועל כן אינו חויב לצאת מהמקום אלא עצה טובה, אבל היכן שא"א להתמגן הוי חובה. ועי' ברשב"י (סי' קצה) שביאר דאע"פ שכתבה ברי"ה נפילת החרב והמגפה על הכלל, כדאמרינן בתקיעתא דבי רב ועל המדנית' בו יאמר איהו לחרב ואיהו לשלום, אבל יש יחידים שאפשר שלא נכתבו לא בחרב ולא במגפה לפי שלא היתה להם עבירה מחייבת, ולפיכך תועיל הניסיה מהחרב והשמירה מהמלחמה לפי שלא נכתבו בה ברי"ה ונשארו בחק האפשר, ע"י"ש. והובא בפתי"ש (יו"ד שם ס"ק ח). ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליונות תכ"ג ותקפ"ב].

חברו מסרב ללכת למקום מוגן

המסרב ללכת למקום מוגן [והכל אדם מבוגר וכדו'], אם יש סכנה ממשית יש להובילו למקום מוגן אף נגד רצונו. [הכל לפי הענין. [כ"ן שחייב להציל את חברו משום "לא תעמוד על דם רעך", וכמ"ש במ"ב (סי' שכח ס"ק ד וסי"ק ו). ואף אם נימא דבכה"ג אינו מחויב כיון שחברו מסרב, י"ל דאכתי חייב לעשות כן משום לאפרושי מאיסורא כי נמצא חברו עובר על "ונשמרתם" וכמו כן עובר על "אך את דמכם לנפשותיכם אדרושי" וכמבואר ברמב"ן (מלחמות ה' סנהדרין ע: ד). ברדב"ו (ח"ג סי' תמד) ובמ"ב (סי' תריח ס"ק ח). וכן מבואר במ"א (סי' שכח ס"ק ו) שכת' שאם חולה שיש' ומסרב לקבל התרופה נכ"פ אומ"י, וביאר להפליא (שם) דכופים כי רחמנא אמר ונשמרתם מאד לנפשותיכם. ועי' במיו"ק (שם) שכת' על המ"א הנ"ל דדוקא כשרוצה למנוע מהשתמש ברפואה הודאית כו' ועושים כל הצריך לפק"י נגד רצונו של החולה, וכל אדם מוזהר על כך, משום "לא תעמוד וגו'". ואין הדבר תלוי בדעתו של החולה, ואינו נתון ברשותו לאבד עצמו, ע"כ].

דיני שינוי מקום

שינוי מקום באמצע סעודה לחדר מוגן

העומד באמצע אכילת מאכלים שאינם טעונים ברכה אחרונה במקומם [כגון בורא נפשות] ומחמת שנשמעה אזעקה הלך למקלט שבתוך הבנין (שהוא גר שם), בימים ששכיח אזעקות ההליכה לשם אינה בכלל שינוי מקום, אלא כהולך מחדר לחדר שא"צ לחזור ולברך. ואם המקלט הוא מחוץ לבנין הוי שינוי מקום וצריך לחזורו ולברך. [ע"י בשו"ע סי' קע"ח (סעי' א וסעי' ה) ומ"ב (סי"ק יב). ועיי"ש עוד פרטים בזה ובשו"ע סי' רע"ג. ואף לסוברים שמחדר לחדר בעינן דעת מ"מ אם דרכו לשנות מקומו אמרינן דמסתמא דעתו לשנות ודינו כאילו כוון להדיא כדמוכח בחי"י (כלל נט אות יג ושמ"א סי"ק א), וכן פסק המ"א (סי' שט סעי' א)].

הלך למרחב המוגן מיד לאחר הקידוש בשבת

אם קידש בבית ולא הספיק לאכול כזית פת ונאלץ ללכת למרחב המוגן, אף אם הוא באותו בית או באותו בנין, אינו רשאי לסעוד שם ללא קידוש. כי לענין קידוש אף מחדר לחדר הוי שינוי מקום [ואא"כ רואה מקומו או שהיה דעתו מלכתחלה לאכול בחדר השני] [ע"י שו"ע ורמ"א (סי' רעג סעי' א) ובבה"ל (שם ד"ה וכן עיקר וסי' קעח על סעי' א ד"ה בבית)], אלא יחזור לביתו מיד לאחר גמר התרעה ויאכל שם, וא"צ לחזור ולקדש. [ע"י במ"ב (סי"ק יב) ובבה"ל (ד"ה להתפל)].

ברכת התורה

ברכה לאחר שינת ארעי או שינת קבע

הקם בלילה ורצונו ללמוד תורה [ובענין אמירת תהילים ע"י להלן], אם ישן שינת ארעי אינו מברך ברכת התורה. [שו"ע (סי' מז סעי' ז) ומ"ב (סי"ק כג)]. ואם ישן שינת קבע חייב לברך. [שם (סעי' יב - ג)]. ושינת ארעי היינו שהתנמנם במיושב על אצילי ידיו. [מ"ב (שם)]. אבל אם נרדם אפילו בבגדים על מטתו חשיב שינת קבע. [כן משמע מהמ"ב הג"ל. וכן נקט המהרש"ם (ח"ג סיח' שלז)]. וי"א שהדין כן דוקא אם ישן לפחות קצת שעה. [הגרש"א זצ"ל (תפלה פ"ו אות א) ונראה מדבריו (שם) שאם יושן על מיטתו עם בגדים הד"ן כן דוקא אם היה דעתו לישון עכ"פ כמה שעות]. וי"א שהכל תלוי בדעת האדם שאם היה בדעתו לישון שינת ארעי בלבד, אף אם יושן על מיטתו הרי זה שינת עראי בלבד, ואם חשב לישון קבע גם אם התעורר אחר זמן קצר נחשב שינת קבע וכחיסח הדעת, אלא שבדרך כלל כשאדם נרדם על אצילי ידיו בשיבה, זה ע"י לישון שינת עראי. [הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (יחידושי בתרא ברכות). ודעת הגר"ש זצ"ל (פניני תפלה עמ' ה) שהרגיל לישון שלא בשכיבה כל הלילה חשיב שינת קבע וצריך לברך בה"ח עד הנוסע במטוס וישן בשיבה מברך]. ובמקום ששכיח התאונות באמצע לילה ורצונו ללמוד עד סוף ההתראה מסתבר ששינתו בכלל שינת ארעי, וא"כ כבר ישן כמה שעות דאז חשיב שינת קבע.

איזו סכנה דוחה שבת

ספק סכנה

במקום פקוח נפש לא הולכים אחר הרוב (יומא פד: וש"ע סי' שכת סעי' ב), ועל כן אף ספק סכנה דוחה (שו"ע סי' שכת סעי' ב-ג), ואפילו בכמה ספקות הדין כן. נע"י בשבות יעקב (ח"א סי' ג), בערוה"ש (סי' של אות ה) ובשש"כ (פ"ב הגה ב). ואף כשאחד מאלף עלול למות חשיב ספק סכנה לחלל עליו שבת ולדחות שאר איסורים שבתורה. [מגיד משנה (שבת פ"ב ח"י"א) הובא במ"א (סי' של ס"ק ג) ובמ"ב (ס"ק ח). אלא דע"י בברכות (ל: שאמרו שאפי' נחש כרדך על עקבו לא יפסיק תפלתו, וכן פסק בשו"ע (סי' קד סעי' ג), ופירש הרמב"ם (שם) שדוקא נחש שרוב פעמים אינו נושך אבל עקרב פוסק. וצ"ע שהרי לא הולכים בפק"נ אחר הרוב, ובקובץ שיעורים (פסחים אות לב) יישב דכיון שרובן אין ממתין נחשב כלא שכיח היזקא וממילא יש לסמוך אחר דשלוש מצוה אין ניווקין. וכן נקט הגרש"א זצ"ל (שש"כ פ"ט הגה ד). וע"י עוד ברש"י (שם), במחזה אברהם (נו"ד ח"ב סי' יט) ובבנין ציון (סי' קלו ד"ה והנה כל), וע"י עוד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

ספק אם חברו נמצא כסכנה

ספק פקו"נ דוחה שבת אף אם יש ספק אם האדם בכלל סכנה, כגון ספק אולי הוא תחת המפולת אולי אינו שם. [נע"י בשו"ע (סי' שכת סעי' ה וסי' שכת סעי' ג). ומ"מ צריך שיהיה ספק פקו"נ לפנינו (שהיה שם בעת המפולת ואינו ידוע אם הספיק לצאת מתוך ההפכה, ואפי' לא ראינו אותו ממש מתחלה רק בבית או מצוין בני אדם בעת הזאת גם מחללין ומפקחין את המפולת). (מ"ב (סי' שכת ס"ק טו)].

חשש סכנה רהוקה

ספק שאינו קיים בהווה, אינו בכלל ספק פקו"נ [נוב"י (נו"ד תנ' ססי' רז)], כלומר דברים עתידים שבהווה אין להם כל זכר מחמת שאינם מצויים, אינם בכלל ספק פקו"נ (ומ"מ אין הדבר תלוי בין אם הסכנה לפנינו ממש או לא). [חזו"א (אהלות סי' כב ס"ק לב). וע"י ברע"א (קי' סי' ס ד"ה ולעני"ד) שכל שעל צד הירחוק והסתעפות המקרים אינו בגדר ספק סכנה. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון שכ"ט].

גדר סכנה למעשה

כל שדרך רוב בני אדם לברוח מאותו ענין מחמת חשש סכנה שבו, הרי זה בכלל ספק פקוח נפש. [מנח"ש (תנ' סי' לו אות ב ד"ה ולענין). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קי"ח]. ומצב שיש בו חשש סכנה אלא שע"פ הדין מותר להכנס אליו ואין בו משום "ונושמתם" (ע"י בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א), פעמים שעדיין דוחה את השבת. [דהנה לא מצינו שבנ"א מחויב ללכת להתרחק ממומחה גדול אף כשאפשר לו, כשיש לו רופא אחר המוכן לרפואתו, ומאידך לענין שבת מבואר בפוסקים (ע"י להלן ובשמעתא עמיקתא גליון קפ"ב) שמותר לחלל עבור הבאת רופא מומחה יותר. והיינו טעמא דכיון שהשבת נדחית מפני פקו"נ הותר לחלל עבורה אפי' בצד רחוק, וגדולה מזו כתב במגיד משנה (שבת פ"ב ח"י"ד) הובא בשו"ע (סי' שכת סעי' ד) דכל שרגילים לעשות לחולה שבי"ם בחול אע"פ שאין במניעת הדבר משום סכנה עבדינן כיון שהחולי יש בו סכנה. וכעין חזקוה ז"ל מבואר בתוס' נדה (מד. ד"ה איהו). וכן שמענו מחשובי המורים שליט"א].

חויש לעצמו

החושש לסכנה לעצמו בכל מיני מצבים שיש בהם צד סכנה אף אם אין דרך העולם לחשוש עליהם, לפעמים הם בכלל סכנה כלפי עצמו ורשאי לחלל שבת להנצל ממנה. והכל לפי הענין. [נע"י בשו"ת צנפת פענח (ח"א סי' לט) שכתב שאדם שמדמה בעצמו בעת המהומה מפני גייס של נכרים לוסטים שעני"ד יהיה לו סכנה, מותר לו לעבור על איסורי שבת ולברוח אע"פ שאין בזה סכנה ממש אלא שמתירא הוא מהסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו. וע"י במאירי (שבת קנא) על דהא אמרו דאסור לישון יחיד].

ובדבר זה מצינו באג"מ (ח"א סי' קכו ד"ה ומשי"כ המ"א). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

הוראה כללית שלא לחלל עלולה לגרום פק"נ (הנהגה כבתי חולים וכדו')

אף במקום שלכל יחיד כשלעצמו אין סכנה, אלא שעל ידי הוראה כללית שלא לחלל שבת, עלולה להיגרם סכנה, מורין לחלל אף ליחידים (כשהשעה צריכה לכך). ודבר זה מצוי בבית חולים וכדו' שיש ריבוי חולים ופעמים שהוראה לאיסור וכדו' יכולה לגרום סכנה. [כן מבואר במהר"ל דיסקין (קו"א סי' ס). וע"י בשו"ת מנחת אשר (ח"א סי' כז) שהוכיח סברא זו מעוד מקומות. ואף היחיד שביחס אליו בן חשש כ"כ, מ"מ רשאי לחלל. וכמו שמצינו בשו"ע (סי' שכת סעי' ג) דכשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משלל דלעשות ע"יי עובדים וקטנים. ופירש המ"ב (ס"ק לב) משום דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאחזורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לידי סכנה. מבואר שאע"פ שאין עתה משום פקו"נ בעשיית המלאכה ע"יי עכו"ם מ"מ כיון דאפשר שיוסב ע"יי זה חשש פקו"נ בפעמים אחרות מחללים השבת. ואע"פ שמבואר לעיל שהסכנה אינה לפנינו לא מחללין עליה שבת, יש לחלק דשאני הצלת נפשות בשבת שמצויה ביותר חשיבא כעומדת לפנינו. וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קצ"א].

מצבים של סכנה

סכנות שונות

שיטתו או כל מקרה אסון או פיגוע אחר, וכן חוטי חשמל גלויים וקיים חשש שאדם יגע בהם ויסקן את חייו, מחללין עליהם את השבת אם אולי ניתן להציל חי' אדם. [שש"כ (פ"ב אות טו)]. וכן שעת חירום מבחינה ביטחונית יש שדינה כסכנה. והכל לפי הענין. [שם (אות יז)].

שריפה

מותר לכבות שריפה שיש בה חשש סכנה [רמ"א (סי' שלד סעי' כח)], והיינו שיתכן שיש שם אדם. [מ"ב (שם ס"ק עג וסי' שכת ס"ק א)]. ובזמננו שהבנינים צפופים וסמוכים אחד ליד השני חובה לכבותה אפילו אחר שפינו הבנין מדייריו, כי עדיין יש סכנה לדיירים של הבנינים הסמוכים. [הגר"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב פ"יה אות ג)].

נשמעה אזעקה – כניסה למרחב מוגן

אם נשמעת אזעקה בשבת קודש, אם לצורך ההגעה למקום מוגן יש צורך בחילול שבת מותר לעשות כן על מנת למנוע סכנה, ואם אפשר לעשות על ידי שינוי ללא עיכוב יעשה כן. [חזו"א (הובא בנס להתנוסס להגר"י וזילברשטיין סי' י). וע"י בשמעתא עמיקתא בגליון קצ"א].

נעדר בשבת

אדם שנעדר ויש לחוש שהוא בסכנה או שעלול להסתכן, יש לחלל עליו את השבת ע"מ לאתרו. ויש לחפשו בכל מקום שעלול להיות שם או שיתכן שימצאו שם מידע לאתרו, וכמו כן יש לחפשו אף במקומות שאם נמצא שם אין לחוש לסכנה. [הגרש"א זצ"ל (קובץ אסיא ח"ט עמ' 196). והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון שכ"א].

הרדה

אם אדם נכנס בחדרה יש בזה משום חשש פקו"נ ומחללין עליו את השבת. [נבט הלוי (ח"ח סי' עה ד"ה וברש"י)]. ובדרך זה מצינו בפמ"ג (סי' שטו א"א ס"ק כג) וע"י מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון תקס"ז].

פחד של קטן

קטן שנכנס לפחד כגון שננעל בתוך חדר או נפל לבור וכדומה, ואין אפשרות להוציאו משם בדרך היתר, מותר לעשות כל הנצרך להוציאו אף אם הדבר כרוך באיסור תורה. כיון שיש בזה חשש סכנה שיתסתכן מחמת הפחד, ואין לסמוך על הרגעתו מבחוץ על ידי רעשים וכדו', אלא מחללין עליו שבת מיד. [מ"א (סי' שכת ס"ק ח) ומ"ב (ס"ק לח). וע"י במו"ק (שם) דסתם קטן לענין זה הוא עד גיל י', ואם יש לחוש שביעת, אף אם גדול מזה מחללין עליו. וכן פסק בשבחי"ל (ח"ח סי' עה)].

חזרת המצילים לביתם

יצאו מחוץ לתחום

אדם שהלך להציל את הנפש ויצא מחוץ לתחום, כשגמר את מעשה הצלה יש לו אלפים אמה לכל רוח מהמקום שהוא נמצא. והתירו לו חכמים לעבור על איסור תחומין, משום שאם לא יתנו להם אלא רק ד' אמות בלבד יש חשש שימנעו פעם אחרת מלבוא להציל. [ערובין (מד. ג:), תוס' (שם ד"ה כל) ושו"ע (סי' תז סעי' א וסעי' ג). וע"י בשו"ע (סי' שכת סעי' ט) ומ"ב (ס"ק ב)]. אבל אסור לו לשוב למקומו (אפי' ברגל), אא"כ יד עכו"ם תקיפה ומפחדים לשבות במקום שהצילו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם עם כלי זיינם. [שם ושש"כ (פ"מ אות עט והגה קפ)].

עשיית מלאכה

י"א שהיתר הנ"ל שנתנו חז"ל (לעבור על איסור תחומין) לאלו שיצאו להציל נאמר על איסור דרבנן של תחומין אבל לא על איסורים מן התורה [מ"א (סי' תצו ס"ק יח)], ועל כן אין להתיר למי שהוביל חולה לבית החולים או לרופא שנתן הטיפול לחשיב"ס שיעבור בשבת על איסור דא"י בחזרתו משום חשש שנמצא אתה מכשילן לעתיד לבוא ולא יבואו להציל. [מנח"ש (ח"א סי' ח) וצ"א (ח"א סי' לט). וע"י בצ"א (ח"ח סי' טו) שאין להתיר שמא מחכה לו גם בבית חולה שיב"ס כי חשיב"ס לא שכיח ואולינן בתר רוב], ואף כשיש צורך רק בעשיית איסור דרבנן ע"מ לחזור למקום חפצו, כי אין לנו אלא מה שהתירו חז"ל במשנה ובגמ'. [הרצ"ב (ח"ב סי' ז)]. ומ"מ יש מקום להתיר לרופא לחזור לביתו ברכב של נכרי (היכן שאין משום איסור תחומין מה"ת) משום האי טעמא שאם לא נתיר ימנע מלבוא בפעם שאין, והדין כן אף אם יש לו מקום להשאר בכבוד בבית חולים. [תת"ש (חזו"מ סי' קצד) ומנח"ש (ח"א ססי' ח), ועיי"ש שפקק על החת"ס כי לא מצינו שהתירו בכל האיסורים דרבנן, מ"מ כתב שם שכבר הורה זקן. אלא דעיי"ש (תנ' סי' ס אות יא) שכת' שבזמנו הואיל ורבים עלולים להמנע מלנסוע לצורך החולה אם יצטרכו להשאר במקום בתנאים קשים לכן יש להתיר איסור דרבנן. וכן הוא בשש"כ (פ"מ הגה קמו) בשם הגרש"א זצ"י]. וי"א שאף מלאכה מה"ת התירו מפני חשש זה. [אג"מ (או"ח ח"ד סי' פ), וע"י בארחתו רבנו (ח"א עמ' קנה ועמ' קס אות רכח) בשם בעל הקה"י בשם החזו"א שאין לאסור לרופא הנוסע בשבת לצורך טיפול בחולה לחזור עם מכוניתו לביתו כדי שלא להכשילו לעתיד לבא שלא יסרב לנסוע בשבת לחולה. וע"י בזה בשמעתא עמיקתא גליון ת"פ].

נהג אמבולנס ואנשי הצלה

נהג אמבולנס, אנשי הצלה וכדו' מותר להם לשוב למקומם כשהם דרושים במקומם לשם נסיעה נוספת עקב סכנה, או משום חשש שיהיה צורך בנסיעה כזאת. ואם מקיימם קשר טלפוני או אלוטטי עם תחנתם, אסור להם לשוב אליה, אלא אם כן הוא בא ממקודת יישוב מרוחקת שאין בה אמבולנס אחר לשעת חירום. והכל לפי הענין. [נעש"כ (פ"מ אותיות עט – פ

והגה פ). וע"י בצ"א (ח"ח סי' טו) שכת' שנהג מטעם חברת הצלה אסור לו לחזור למקומו מחשש פן יקרא ממקום תחנתו אל חשיב"ס מהטעם האמור, אם לא במקום שלפי הירושם אצלם מימות החול הם נקראים ע"פ רוב כמה פעמים בכל יום ויום לחשיב"ס דאזי יש כבר מקום לתלות שענ"י רוב הוא קרוי כבר לחשיב"ס והקוראים לא יודעים לאן לפנות, אם לא במקום התחנה, וזה יתכן בערים הגדולות].

טלטול אביזרי שמירה בשעת חירום

נשיאת כלי הגנה לצורך שמירה (איסור מוקצה)

רובה או אקדח דינם ככלי שמלאכתו להיתר, כי הם עומדים בעיקר להטלת אימה ופחד. [הגרש"א זצ"ל (מאור השבת ח"א עמ' תקב אות ח). וכן נקט הדברי יציב (או"ח סי' קמח סוף אות ג) היכן דרוב הנשואים הנשק אינו אלא כדי להטיל אימה, ואדרבה אסור לפעול בהם. אא"כ נושאים אותו כדי לפעול בו בעת הצורך, הוי כלי שמלאכתו לאיסור גרידא. וי"א שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור [הגרש"א זצ"ל (שלמי יהודה פ"ד אות טו והגה נה)], ומ"מ כשמשתמש בו לשמירה כצורך גופו הוא ושרי לטלטלו. [דברי יציב (שם) ע"פ הגר"ז (סי' שח אות יט) שכת' דמותר לטלטל תפילין לצורך גופו, דהיינו כגון לשמרו מן המזיקין. וכ"כ במ"ב (שם ס"ק כד). וכן הביאו בארחות שבת (פ"יטו אות סב והגה פז)].

יציאה בהם במקום שאין עירוב (איסור הוצאה)

היוצא עם כלי הגנה מרה"י לרה"ר חייב חטאת (אא"כ מוציאו משום חשש סכנה). [שו"ע (סי' שא סעי' ז)]. וי"א שכל זה לסתם בנ"א אבל לבעלי מלחמה הם בכלל מלבוש (אלא שלא ישאנו בידיו). [ערוה"ש (אות טא). אולם בקובץ תשובות (ח"ג סי' טא) דחה דבריו. וע"י בדברי יציב (שם אותיות ז ו ח-), בחלקת יעקב (או"ח סי' צו), באז דבריו (ח"א סי' ע), ובמש"כ בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ר"ז]. ומ"מ במקום שצריך לטלטל אקדח וכדומה לשמור עצמו או אחרים מסכנה, מותר לטלטלו בכל אופן כי פקו"נ דוחה שבת אף במלאכה דאו'.

גז מדרמיע או גז פלפל לצורך הגנה

גז מדרמיע, גז פלפל ודומיהם, הינם כלי שמלאכתו לאיסור, ואין לטלטלם אלא לצורך גופם כגון שמירה, או לצורך מלחמה. [נרא' דחשיב כשמל"א כי עיקר שימושו הוא להדמיע בנ"א, ואסור לעשות כן משום שנצטער וקו"י בשבת שנמצא מבטלו מעונג שבת, ואע"פ שאין זה איסור מלאכה מ"מ מצינו דאפי' דבר שיש בו איסור לעשותו אפי' אינו מחמת מלאכה מחשיב הכלי ככלי שמלאכתו לאיסור, ע"י במ"ב (סי' שח ס"ק כד) שהביא דאסור לטלטל תפילין אע"פ שאין בהנחתם משום איסור מלאכה, אלא משום זלזול השבת כמ"ש בשו"ע (רסי' לא). ואע"פ שלא משתמשים בזה גז אלא בשעת סכנה שאז פועלה זו מותרת מ"מ ע"י בשו"ע (סי' שא סעי' ז) שפסק דאסור לצאת בכלי מלחמה, אע"פ ששימושם הם בעיקר להצלת נפשות המותרת אפי' בשבת. וא"כ ה"ה בני"ד אע"פ ששימוש בזה זה הוא לצורך הגנה מ"מ אינו אלא כלי שמלאכתו לאיסור. והארכנו בזה בשמעתא עמיקתא גליון רמ"ז]. ובמקום שיש חשש סכנה, ע"י בסמוך.

טלטול פלאפון על מנת לקבל התרעה

במקום חשש פקוח נפש (אפי' באופן שעדיין אינו מתיר לחלל השבת ממש), מותר לקחת עמו דבר מוקצה שיש בו תועלת כגון פלאפון ליתר שמירה. אלא שיש ליתנו בכיס התלוי בבגד מערב שבת. [נע"י רמ"א (סי' שי סעי' ז) ומ"ב (ס"ק ל)]. וכז"ו אם יש עירוב, אבל במקום שאין עירוב כלל אין להקל אלא במקום שיש חשש פק"נ המתיר חילול שבת. ומ"מ אם אפשר יש לעשות זאת בצנעה משום כבוד השבת. והכל לפי הענין. [וכן הורו מחשובי הרבנים שליט"א באר"י בשנת תשע"ח. והארכנו בזה בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון ר"א].

מכשיר קשר

רשאים חברי הצלה וכדו' לשאת עמם מכשירי קשר גם במקום שאין עירוב כדי שיוכלו לקבל הקריאה וליוודע אם זה קרוב למקום מגוריו. [אג"מ (ח"ד סי' פא)]

✉ **להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il**

להצלחת התורם ומשפחתו | © שמעתא עמיקתא – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503